

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

ΕΤΟΣ 7ον - ΑΡΙΘΜ. 150

1 ΙΟΥΛΙΟΥ 1976

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΣ

Προσλαλιά τῆς Α.Α. τοῦ Πάπα Παύλου Στ' πρὸς ὁμάδα ὀρθοδόξων σπουδαστῶν.....	2
Ὁμιλία τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Γαλλίας κ. Μελετίου πρὸς τὰ μέλη Ὀρθοδόξου Ἀδελφότητος.....	3
Νέαι ὀρθόδοξοι κοινότητες εἰς τὴν Ἰ. Ἀρχιεπισκοπὴν Θυατείρων καὶ Μ. Βρετανίας.....	4
Τὰ δικαιώματα τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους.....	4
Ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπισκέπτεται τὰς Ἐκκλησίας Βουλγαρίας, Ρωσίας καὶ Γεωργίας.....	5
Ἡ ἐπιστημονικὴ κατάρτισις τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους.....	5

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Ἡ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Βουλγαρικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.....	6
--	---

ΠΡΟΟΠΤΙΚΑΙ

Ἡ Ὀρθοδοξία καὶ αἱ θεολογικαὶ διαφοραὶ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ.....	10
--	----

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΥΠΟ ΤΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ
ΤΕΛΕΓΡ. ORTHODOXIA-GENÈVE * ΤΕΛ. (022) 58 16 29 * 37, CHEMIN DE CHAMBÉSY, 1292 CHAMBÉSY-GENÈVE, SUISSE

Ἡ "Ἐπίσκεψις" ἐπιδιώκει νὰ ἐνημερώνη τοὺς ἀναγνώστας τῆς περὶ τῆς ζωῆς τῶν Ἐκκλησιῶν. Δὲν φέρει εὐθύνην διὰ τὰς ἀπόψεις τὰς ἐκφραζομένας εἰς τὰς δημοσιευόμενας εἰδήσεις. Ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευσις τοῦ περιεχομένου τοῦ Δελτίου μέ ἀπλὴν ἔνδειξιν τῆς προελεύσεως.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΣ

Προσλαλιά τῆς Α.Α. τοῦ Πάπα Παύλου στ' ἑξῆς ὀμάδα ὀρθοδόξων σπουδαστῶν.

Τὴν Τετάρτην, 9 Ἰουνίου 1976, ἡ Α.Α. ὁ Πάπας Παῦλος Στ' ἐδέχθη εἰς εἰδικὴν ἀκρόασιν μίαν ὀμάδα ὀρθοδόξων σπουδαστῶν, οἱ ὁποῖοι φοιτοῦν εἰς τὰ διάφορα καθολικὰ Πανεπιστήμια τῆς Ρώμης μέ τὴν ἐνίσχυσιν ὑποτροφῶν τῆς Καθολικῆς Ἐπιτροπῆς πολιτιστικῆς συνεργασίας. Ἡ ὀμάς συνωδεύετο ὑπό τοῦ π. Πέτρου Duprey, ὑπογραμματέως τῆς Γραμματείας διὰ τὴν Ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν καὶ Γραμματέως τῆς Καθολικῆς Ἐπιτροπῆς πολιτιστικῆς συνεργασίας.

Εἰς τοὺς προσελθόντας σπουδαστὰς ἡ Α.Α. ὁ Πάπας Παῦλος ἀπηύθυνε τοὺς ἑξῆς λόγους :

"Εἰς τὰς ἡμέρας αὐτὰς τῆς Πεντηκοστῆς, ἐνῶ ἡ Λειτουργία ἐορτάζει, κατὰ εἰδικόν τρόπον, τὴν παρουσίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, εἴμεθα ἰδιαιτέρως εὐτυχεῖς νὰ σᾶς χαιρετήσωμεν, σᾶς τοὺς νέους σπουδαστὰς, μέλη τῶν σεβασμίων ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ ὑποτρόφους ἐν Ρώμῃ τῆς Καθολικῆς Ἐπιτροπῆς πολιτιστικῆς συνεργασίας.

Εἴμεθα εὐτυχεῖς διότι εἴχατε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ σπουδάσετε εἰς τὴν πόλιν μας χάριν εἰδικεύσεως καὶ αἱ Ἐκκλησίαι σας σᾶς ἀπέστειλαν ἐδῶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Εἴμεθα πεπεισμένοι, πράγματι, ὅτι ἡ ἀμεσος ἀμοιβαία γνωριμία καθὼς καὶ ἡ σπουδὴ τῶν πηγῶν καὶ ἡ προσωπικὴ ἐπαφὴ μέ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα εἶναι ἡ πλέον ἀσφαλὴς ὁδὸς διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν μέ πεποίθησιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ζητεῖ ἀπὸ ὅλους τοὺς Χριστιανούς, τοὺς ὀπαδοὺς του, μίαν μαρτυρίαν πλήρους ἐνότητος εἰς τὴν ἐποχὴν μας.

"Ὅταν θὰ ἐπιστρέψετε εἰς τὰς ἐστίας σας, σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μεταβιβάσετε τοὺς χαιρετισμούς μας εἰς τὰς κοινότητάς σας, τοὺς ἐπισκόπους σας καὶ τὴν εὐλογίαν μας εἰς τὰς οἰκογενείας σας.

Σᾶς εὐχόμεθα πλήρη ἐπιτυχίαν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἐξ ὑμῶν ἐπέλεξεν, οὕτως ὥστε νὰ δυνηθῆτε νὰ προσφέρετε μίαν γόνιμον ὑπηρεσίαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας σας καὶ νὰ συνεισφέρετε, ἐπὶ πλέον, εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πλήρους ἐνότητος μεταξύ ὄλων τῶν Χριστιανῶν.

Εἶθε ὁ Ἄγγελος τοῦ Κυρίου νὰ ὁδηγῆ τὰ βήματά σας εἰς ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σας".

Ὁμιλία τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Γαλλίας κ. Μελετίου πρὸς τὰ μέλη Ὁρθοδόξου Ἀδελφότητος.

Ὁμιλῶν πρὸς τὰ μέλη τῆς Ὁρθοδόξου Ἀδελφότητος Δ. Εὐρώπης τὴν Κυριακὴν τῆς Σαμαρίτιδος ὁ σεβ. Μητροπολίτης Γαλλίας κ. Μελέτιος ἀνεφέρθη εἰς κείμενον τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Ἀθηναγόρου, εἰς τὸ ὁποῖον οὗτος ἐκάλει τὴν Ὁρθοδοξίαν νὰ μὴ κρύψῃ τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεώς της οὔτε τὸν πλοῦτον τῆς παραδόσεώς της, ἀλλὰ νὰ προσφερθῆ εἰς τὸν κόσμον ἐν πνεύματι ταπεινῆς ὑπηρεσίας πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μεταμορφώσεώς του ἐν Χριστῷ. Ὁ θησαυρὸς αὐτὸς τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι, εἶπε, πράγματι, ἀχανὴς καὶ ποικίλος: "ὑπάρχει ἡ σλαβικὴ συμβολή, ἡ φωτεινὴ ἀγιότης της, οἱ μάρτυρές της, ὁ διάλογός της μὲ τὸν σύγχρονον κόσμον, ὑπάρχει ἡ ρουμανικὴ συμβολή, εἰς τὸ σταυροδρόμι ὄλων τῶν ὁδῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, διαμορφωμένη ἀπὸ τὴν λατινικότητά της, ὑπάρχει ἡ ἀραβικὴ συμβολή, εὐρισκομένη τόσο κοντὰ εἰς τὰς βιβλικὰς πηγὰς· νομίζω ὅμως ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν μεγάλην συνάντησιν χριστιανικῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως - αὐτὴν ἀκριβῶς, εἰς τὴν ὁποίαν σεῖς ἔχετε ἀφιερωθῆ - ἡ συμβολή τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ δύναται νὰ ἀποκτήσῃ μίαν ἰδιαιτέραν σημασίαν. Εἰς αὐτὸν θὰ εὑρετε τὴν πνοὴν τῶν Πατέρων, τῶν δογμάτων τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τὴν ἐνεργὸν παρουσίαν των εἰς τὴν λειτουργικὴν λατρείαν καὶ τὴν φιλοκαλικὴν προσευχὴν". "Σήμερον", ἐσυνέχισε, "ὅπως γνωρίζετε, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κάμνει μίαν προσπάθειαν, εἰς τὴν κλίμακα τῆς Παγκοσμίου Ὁρθοδοξίας, νὰ θέσῃ καὶ πάλιν εἰς κίνησιν τὴν συνοδικὴν διαδικασίαν. Ἐχει

ἰδιαιτέραν σημασίαν ἢ προσπάθεια αὐτή νά εὐοδωθῆ καί εἰς αὐτήν τήν χώραν, νομίζω δέ ὅτι ἀνήκει ὅλως ἰδιαιτέρως εἰς τήν Ἀδελφότητά σας ἢ ἀποστολή νά τήν προετοιμάσῃ τοπικῶς".

Νέαι ὀρθόδοξοι κοινότητες εἰς τήν Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴν Θυατείρων καί Μ. Βρετανίας.

Τήν 28 Ἀπριλίου, Τετάρτην τοῦ Πάσχα, ὁ σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Θυατείρων καί Μ. Βρετανίας μετέβη εἰς τήν πόλιν Middlesbrough τῆς Κομητείας Cleveland, ὅπου, μετὰ τήν τέλεισιν τῆς θείας Λειτουργίας εἰς τόν Ἀγγλικανικόν Ναόν τῶν Ἀγίων Πάντων, τό ἐξ 150 καί πλέον ἀποτελούμενον ἐκκλησίασμα διὰ βοῆς ἀνταπεκρίθη εἰς πρόσκλησιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὅπως ἰδρυθῆ εἰς τήν πόλιν ταύτην ὀρθόδοξος Κοινότης. Οἱ ἀναδειχθέντες ἐν συνεχείᾳ σύμβουλοι ἐψήφισαν τόν Πρόεδρον καί τὰ μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς νέας Κοινότητος, ἡ ὁποία θά διοικηθῆτι ἐφεξῆς κατὰ τὰς ἑλληνορθόδοξους παραδόσεις καί τό Καταστατικόν τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Θυατείρων καί Μ. Βρετανίας. Προσεχῶς ἡ Ἀρχιεπισκοπή θά διοργανώσῃ δύο ἄλλας νέας Κοινότητας, μίαν εἰς Aylesbury καί ἑτέραν εἰς Luton.

Τά δικαιώματα τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων εἰς τούς Ἁγίους Τόπους.

Ὁ Μητροπολίτης Βασίλειος, μέλος τῆς Ἱ. Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, ἐδήλωσεν ὅτι τά δικαιώματα καί προνόμια τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας εἰς τούς Ἁγίους Τόπους δέον νά τύχουν διεθνοῦς ἐγγυήσεως. Διηυκρίνησεν, ὅτι διὰ τήν ὥραν αἱ σχέσεις μέ τὰς Ἰσραηλινάς ἀρχάς εἶναι ὁμαλαί, φοβεῖται ὅμως πάντοτε τήν δυνατότητα μιᾶς μεταβολῆς, διό καί προσβλέπει πρός μίαν διεθνή συμφωνίαν. Ὡς πρός τό ζήτημα τῆς διεθνοποιήσεως τῆς Ἱερουσαλήμ, εἶπεν ὅτι τοῦτο εἶναι πολιτικῆς καί ὄχι θρησκευτικῆς φύσεως.

Άντιπροσωπεία τής Έκκλησίας τής Ελλάδος επίσκεπτεται
τάς Έκκλησίας Βουλγαρίας, Ρωσίας καί Γεωργίας.

Άντιπροσωπεία τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, έχουσα επί κεφαλής τόν Μακαριώτατον Άρχιεπίσκοπον Άθηνών καί πάσης Ελλάδος κ. Σεραφείμ, έπραγματοποίησεν επίσημον επίσκεψιν εις τό Πατριαρχεΐον τής Σόφιας ώς φιλοξενουμένη του Πατριάρχου Μαξίμου καί τής Έκκλησίας τής Βουλγαρίας. Μετά τήν άφιξιν τής Άντιπροσωπείας εις Σόφιαν έτελέσθη, τήν 6 Ίουνίου, ήμέραν Κυριακήν, δοξολογία εις τόν Καθεδρικόν Ναόν του Άγίου Άλεξάνδρου Νέφσκυ χοροστατούντων του Πατριάρχου Βουλγαρίας καί του Άρχιεπισκόπου Άθηνών, τήν έπομένην δέ οι έκπρόσωποι τής Έλληνικής Έκκλησίας έγιναν δεκτοί υπό του Άρχηγού του Βουλγαρικού Κράτους κ. Ζίβκωφ.

Άφ'έτέρου, ό Άρχιεπίσκοπος Άθηνών κ. Σεραφείμ, επί κεφαλής πολυμελοϋς αντιπροσωπείας, έπεσκέφθη τήν 11 Ίουνίου τήν Έκκλησίαν τής Ρωσίας κατόπιν προσκήσεως του Πατριάρχου Ποιμένος τής Μόσχας. Κατά τήν 10ήμερον παραμονήν της εις τήν Σοβιετικήν Ένωσιν ή αντιπροσωπεία τής Έλληνικής Έκκλησίας έπεσκέφθη επίσης τήν Έκκλησίαν τής Γεωργίας εις τήν πόλιν Τυφλίδα.

Η έπιστημονική κατάρτισις τών μοναχών του Άγίου Όρους.

Μέ βυζαντινήν έπιστημότητα έγινε τήν 15 Ίουνίου ή έγκατάστασις τής νέας Ίερās Έπιστασίας, έκτελεστικού όργάνου τής Μοναχικής Κοινότητος του Άγίου Όρους, εις Καρυάς. Ός Πρωτοστάτης ώρίσθη ό πατήρ Γεράσιμος τής Μονής Βατοπεδίου. Η τελετή έδωσε τήν εύκαιρίαν νά διαπιστωθῆ, ότι τό επίπεδον τής έπιστημονικής καταρτίσεως πολλών μοναχών, οι όποιοι ζοϋν σήμερα εις τό Όρος, είναι ίδιαιτέρως ύψηλόν. Έκ τών 1300 μοναχών (έναντι 1.150 του έτους 1974) πολλοί είναι άπόφοιτοι

τῆς θεολογικῆς καί φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μεταξύ δέ αὐτῶν ἕνας, ὁ πατήρ Νικόδημος, προϊστάμενος τῆς Ἐπιτροπῆς Διαφωτίσεως καί Τύπου, εἶναι ὁ συγγραφεύς τοῦ ἐν χρήσει σήμερον εἰς τὰ ἑλληνικά σχολεῖα ἐγχειριδίου Λειτουργικῆς καί Κατηχήσεως. Πολλοί μοναχοί εἶναι πτυχιούχοι ξένων Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν : εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σταυρονικήτα π.χ., ἡ ὁποία εἶχεν ἐρημωθῆ, ἔχουν ἀγκατασταθῆ 20 νέοι μοναχοί, ὅλοι ἀπόφοιτοι Πανεπιστημίων ἑλληνικῶν καί ξένων, ὁ δέ ἡγούμενος αὐτῆς, πατήρ Βασίλειος, εἶναι διδάκτωρ τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων. Εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν διδάσκουν σήμερον νέοι μοναχοί, ἀπόφοιτοι ὄχι μόνον τῆς θεολογίας, ἀλλὰ καί ἄλλων, θετικῶν ἐπιστημῶν. Ἐγνώσθη ἀφ' ἑτέρου, ὅτι ὁ λεπτομερὴς κατάλογος τῶν Κειμηλίων τοῦ Ἁγίου Ὁρους εἶναι ἕτοιμος πρὸς ἐκδοσιν.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Ἡ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Βουλγαρικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Καθὼς πλησιάζει ἡ 100ῆ ἐπέτειος τῆς ἀνακηρύξεως τῆς αὐτονομίας τῆς Βουλγαρίας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους (1878-1978) καί ἡ 1300ῆ ἐπέτειος τῆς ἰδρύσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους (681-1981) εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ παρακολουθήσῃ κανεὶς τὰς προσπάθειάς τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας νὰ πλουτίσῃ τὴν πνευματικὴν τῆς ζωὴν διὰ τῆς ἐκδόσεως σειρᾶς ὁλοκλήρου λειτουργικῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα νὰ ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς πρωταρχικὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ. Πράγματι, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς προσελεύσεως τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ εἰς τὸν χριστιανισμόν (865), ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία συνεδέθη στενότατα μὲ τὴν ἐθνικὴν καί πνευματικὴν του ἱστορίαν οὕτως ὥστε, ὅπως ἀναγνωρίζει ἕνας διακεκριμένος Βούλγαρος ἱστορικός, ὁ Καθηγητὴς V. Zlatarsky, ἡ ἱστορία τῆς βουλγαρικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας νὰ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ ἱστορία τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ καί, ἀντιστρόφως, ἡ ἱστορία τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ ὡς ἡ ἱστορία τῆς βουλγαρικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ ἐκδοτικὴ, ὁθεν, προσπάθεια τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, θὰ πρέπει

νά ἐρμηνευθῆ ὡς ἡ ἀπόπειρα νά διαπλασθῆ ἡ σύγχρονος θρησκευτική ζωὴ τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ ὡς συνέχεια τῆς θρησκευτικῆς, πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς του παραδόσεως.

Ποῖαι εἶναι αἱ τάσεις, τὰς ὁποίας δύνανται σήμερον νά παρατηρήσῃ κανεὶς εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τῆς Βουλγαρικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας; Πρῶτον, καὶ κυρίως, νά ὁλοκληρωθῆ ἡ μετάφρασις ὅλων τῶν λειτουργικῶν βιβλίων εἰς τὴν σύγχρονον βουλγαρικὴν. Ἡ τάσις αὐτὴ εἶναι συγχρόνως εὐγενῆς καὶ ζωτικῆς: ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου ζωῆς. Ἡ σύγχρονος βουλγαρικὴ εἶναι τόσον διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν σλαβονικὴν γλῶσσαν (ἡ ὁποία ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς παλαιᾶς βουλγαρικῆς) ὥστε ἀπὸ τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν σλαβονικὴν ὁ μέσος πιστός νά ἐννοῆ ἐλάχιστα ἢ, διὰ τὴν ἀκρίβειαν, σχεδόν τίποτε. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον, ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Βουλγαρικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔκαμε τὴν καλὴν ἀρχὴν τῆς ἐκτυπώσεως λειτουργικῶν βιβλίων εἰς τὴν σύγχρονον βουλγαρικὴν. Αἱ πρῶται ἐκδόσεις περιέλαβαν τὰ Κυριακὰ Εὐαγγέλια καὶ τὸν Ἀπόστολον, ἐν συνεχείᾳ δέ καὶ ἄλλα λειτουργικὰ βιβλία.

Ἡ δευτέρα σημαντικὴ τάσις εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ συντόμευσις τῶν Ἱ. Ἀκολουθιῶν. Πιθανῶς, ἡ τάσις αὐτὴ νά προῆλθεν, εἰς ἀξιόλογον ἔκτασιν, ἀπὸ τὴν πρώτην, τὴν ὁποίαν ἀνεφέραμεν. Βεβαίως, θὰ ἦτο δυνατόν νά αἰσθανθῆ κανεὶς κάποιαν θλίψιν διότι οἱ πλούσιοι, πλήρεις ὑψηλοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος κανόνες τῶν λειτουργικῶν βιβλίων ἀπεικλείσθησαν (μέ τὴν ἐξαίρεσιν τῶν καθιστικῶν ὕμνων καὶ κοντακίων ὡς καὶ τριῶν ἐλασσόνων ἐκτενῶν). Ἡ συντόμευσις, ἐν τούτοις, τῶν Ἀκολουθιῶν εἶναι προϊόν τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν.

Δύναται νά ἐπιβεβαιωθῇ κανεὶς καλλίτερον τὸν δημιουργικὸν χαρακτήρα τῆς προσπάθειας τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας νά ἐμπλουτίσῃ τὴν θρησκευτικὴν τῆς ζωὴν μέ τὴν ἐκδοσιν λειτουργικῶν βιβλίων ἀνταποκρινομένων εἰς τὰς σημερινὰς ἀνάγκας τῶν πιστῶν τῆς ὅταν λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ ἱστορικὰ δεδομένα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προῆλθεν ἡ βουλγαρικὴ λειτουργικὴ παράδοσις. Κατὰ

τόν Μεσαίωνα, αἱ ἱεραὶ Ἀκολουθίαι διεξήγοντο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν Σλαβονικὴν. Ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς τῆς Βουλγαρίας εἰς τοὺς Τούρκους ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἀπετέλεσε τμῆμα τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί, ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἰσήχθησαν εἰς τὰς Ἀκολουθίας. Μόνον εἰς τὰ Μοναστήρια ἐξηκολούθει νὰ χρησιμοποιῆται ἡ ἐκκλησιαστικὴ Σλαβονικὴ. Ὅμοίως, τὸ Τυπικὸν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἀπετελέσθη συμφώνως πρὸς τὸ "Τυπικὸν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας", δηλ. τῆς Ἀγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οὕτω, ἡ δημιουργικὴ προσπάθεια τῆς Βουλγαρικῆς Ἱ. Συνόδου ἐστράφη πρὸς δύο κατευθύνσεις: ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐκδοθοῦν τὰ λειτουργικὰ βιβλία εἰς τὴν βουλγαρικὴν μετάφρασιν - ἢ μὲ τὸ σλαβονικὸν κείμενον συνοδευόμενον ἀπὸ παράλληλον μετάφρασιν εἰς τὴν βουλγαρικὴν -, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ διατηρηθῇ κατὰ τὸ δυνατόν τὸν κωνσταντινουπολιτικὸν Τυπικόν. Καρπὸς τῆς ἐκδοτικῆς προσπάθειας ὑπῆρξε, μετὰξὺ ἄλλων, ἡ δημοσίευσις, τὸ 1959, τοῦ νέου ἐπισήμου Τυπικοῦ τῆς Βουλγαρικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (252 σελ.). Ἀξιοσημεῖωτοι ἐπίσης εἶναι καὶ αἱ ἐκδόσεις τῶν Κυριακῶν Εὐαγγελίων (1925, 435 σελ. 1943, 435 σελ.), τῶν Ἀποστόλων (1926, 619 σελ.) ὡς καὶ τὸ βιβλίον τῶν Ἱ. Ἀκολουθιῶν (1924, 450 σελ., 2α ἔκδ. 1928, 3η ἔκδ. 1957, 4η ἔκδ. 1973).

Ὀλίγαι λέξεις πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ ὡς πρὸς τὴν βουλγαρικὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν. Αὕτη, πρὸ πάντων κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πρώτου (9ος-11ος αἰῶν) καὶ τοῦ δευτέρου (12ος-14ος αἰῶν) βουλγαρικοῦ βασιλείου, ἐχαρακτηρίζετο ἀπὸ ἰδιαίτερον κάλλος, ἐνεφάνιζε δὲ μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὴν λαϊκὴν μουσικὴν. Κατὰ τὴν διάρκειαν, ἐν τούτοις, τῆς Τουρκικῆς ἡγεμονίας ταῖς ἁρμολογίας, τὰ ὁποῖα εἶχαν δημιουργηθῆ παλαιότερα, ἔπαυσαν νὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀντικατασταθέντα ἀπὸ τὴν μουσικὴν τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Δὲν ἐξηφανίσθησαν ὅμως : διειτηρήθησαν εἰς τὸ ρωσικὸν ἐκκλησιαστικὸν μέλος ὑπὸ τὸ ὄνομα "βουλγαρικὰ μέλη" καὶ παραμένουν ἀκόμη καὶ σήμερον μετὰξὺ τῶν περισσότερων συγκινητικῶν ὕμνων τῆς Ἐκκλησίας. Π.χ. τὸ βουλγαρικὸν μέλος χρησιμοποιεῖται εἰς τοὺς ὕμνους "Ὁ εὐσχήμων

Ἰωσήφ" καί "Ὁ περιβαλλόμενος τό φῶς ὡς ἱμάτιον". Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, τό κύριον σῶμα τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνης δίας προσηρμόσθη, ἀπό τῆς Τουρκικῆς περιόδου καί ἐφεξῆς, εἰς τόν ἑλληνο-βυζαντινόν τύπον, ὁ δέ διάσημος διδάσκαλος εἰς τό θεολογικόν Σεμινάριον τῆς Σόφιας Μανασῆς Θεοδωρῶφ (+ 1938), εἰς τό ἐξάτομον ἔργον του "Ψαλτίκια", συνεκέντρωσε τά πλεῖστα ἀπό τά μέλη τῆς βυζαντινῆς αὐτῆς μουσικῆς. Κατόπιν ἐντολῆς τῆς βουλγαρικῆς Ἱ. Συνόδου ὁ μουσικοσυνθέτης Πέτρος Κωνστ. Δίνεφ, διδάσκαλος ὁμοίως τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς εἰς τό θεολογικόν Σεμινάριον τῆς Σόφιας (1926-1943), μετέγραψε τά μέλη αὐτά ἀπό τήν βυζαντινήν παρασημαντικήν εἰς τήν δυτικήν μουσικήν γραφήν. Ἐπειδή, ἐν τούτοις, ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ δυτική αὐτή γραφή δέν ἦτο εἰς θέσιν νά ἀποδώσῃ ὅλας τὰς ἀποχρώσεις καί τό κάλλος τῆς ἀνατολικῆς-βυζαντινῆς μουσικῆς, αἱ ἐκδόσεις τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἤρχισαν νά ἐπανέρχωνται, ἀπό τοῦ 1968, εἰς τό παλαιότερον σύστημα μουσικῆς γραφῆς, τό ὁποῖον, ἐκτός τῶν ἄλλων, παρουσιάζει καί τό πλεονέκτημα, ὅτι ἐπιτρέπει μίαν ἀμεσώτεραν συμμετοχήν τῶν πιστῶν εἰς τήν λειτουργικήν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας των.

Γενικῶς, εἶναι δυνατόν ἐν συμπεράσματι νά παρατηρηθῇ, ὅτι ἡ ἐκδοτική αὐτή προσπάθεια τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἓνα ὄντως παραδειγματικῆς ἀξίας δημιουργικόν κατόρθωμα, ἐμπνευσμένον ἀπό τήν αἰωνίαν δημιουργόν δύναμιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

(Ἀπάνθισμα Ἄρθρου τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Ἰννοκεντίου, μέλους τοῦ Ἐπιτελείου ἐκδόσεως τῶν πρακτικῶν τῆς Βουλγαρικῆς Συνόδου, εἰς τό Journal of the Moscow Patriarchate, τεύχ. 3, 1976).

ΠΡΟΟΠΤΙΚΑΙ

Ἡ Ὁρθοδοξία καί αἱ θεολογικαί διαφοραί Χριστιανισμοῦ καί Ἰουδαϊσμοῦ.

(Ὁμιλία τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Τρανουπόλεως κ. Λαμασκηνοῦ)

Εἰς τὰ πλαίσια τοῦ εὐρυτέρου θρησκευτικοῦ διαλόγου, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ ἓνα ἰδιαίτερον πλέον γνώρισμα τῆς ἐποχῆς μας, πρέπει χωρίς ἀμφιβολίαν νά ἐνταχθῆ καί ἡ χωρίς τὰς προκαταλήψεις καί τὰ πάθη τοῦ παρελθόντος συνάντησις καί προσπάθεια ἀμοιβαίας κατανόησεως τῶν τριῶν μεγάλων μονοθεϊστικῶν θρησκευτῶν, τοῦ Χριστιανισμοῦ, τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καί τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Εἶναι βεβαίως λυπηρόν, ὅτι εἰς τήν ἀμοιβαίαν αὐτήν κατανόησιν ἐξακολουθοῦν νά παρεμβάλλουν ἐμπόδια ὄχι μόνον παρεξηγήσεις αἰώνων, ἀλλά καί τό ἴδιον τό πρόσφατον παρελθόν, δυστυχῶς δέ καί τό τόσον ὀδυνηρόν ἀκόμη παρόν. Παρά ταῦτα, ἡ συνάντησις τῶν τριῶν μονοθεϊστικῶν θρησκευτῶν εἰς ὅ,τι ἔχουν τό γνησιώτερον, δηλ. εἰς τήν ἰσχυράν θρησκευτικὴν ἐμπειρίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ κάθε μία των δίδει νόημα εἰς τόν κόσμον καί τήν ζωήν, μένει ὅσον ποτέ ἐπίκαιρος καί ἐπείγουσα - ἂν μή τι ἄλλο καί διότι ἡ εἰς βάθος κατανόησις τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς εἶναι ἴσως δυνατόν νά συμβάλῃ καί εἰς τήν ὑπό νέον πνεῦμα θεώρησιν τῶν διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι χωρίζουν σήμερον τοὺς πιστοὺς των.

Εἰς τό προηγούμενον τεῦχος τῆς "Ἐπισκέψεως" ἔγινε σύντομος λόγος διὰ τήν μορφήν, τήν ὁποίαν τείνουν σήμερον (κατὰ ὀρθόδοξον ἐκτίμησιν) νά λάβουν αἱ σχέσεις Χριστιανισμοῦ καί Ἰσλαμισμοῦ : πρόκειται διὰ μίαν μορφήν, τήν ὁποίαν ὑπαγορεύουν αἱ κοινωνικαί συνθήκαι αἱ ὁποῖαι κρατοῦν σήμερον εἰς τόν κόσμον, καί ἰδιαιτέρως εἰς τήν εὐφλεκτον περιοχὴν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς. Αἱ σχέσεις Χριστιανισμοῦ καί Ἰουδαϊσμοῦ εἶναι περισσότερον πολύπλοκοι, διότι ἀνάγονται εἰς ἓνα χῶρον κατ'ἐξοχὴν δύσβατον, τόν χῶρον τῆς θεολογίας. Τό ὅτι τό πρόσφατον τρομερόν παρελθόν ἔχει ἀφήσει ἀνοικτάς τὰς πληγὰς του εἰς τὰς σχέσεις αὐτάς εἶναι κάτι, τό ὁποῖον δυστυχῶς καμμία καλή διάθεσις δέν ἠμπορεῖ ἀπό τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τήν ἄλλην νά ἐξαλείψῃ.

Βεβαίως, ἡ Ὁρθοδοξία δέν ἔχει εἰς βάρος τῆς περιπτώσεως, κατά τὰς ὁποίας ὁ κακῶς ἐννοούμενος θεολογικός ζήλος ᾤδήγησεν εἰς ἀλόγους διώξεις. Ἐν τούτοις καί ἐδῶ αἱ δυσκολίαι κατανοήσεως ἔξακολουθοῦν νά ὑπάρχουν. Τό ἀπέδειξεν ἡ πρόσφατος ἐμπειρία εἰς τό Τρέντον τῶν Η.Π.Α., ὅπου ἡ ἔκφρασις τῆς ἀνησυχίας τοῦ εἰς τό Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν διαπιστευμένου ἐκπροσώπου τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκευτικῆς κοινότητος διά τήν διατήρησιν εἰς τὰς χριστιανικὰς λειτουργίας (καί, βεβαίως, καί τήν ὀρθόδοξον) ἐκφράσεων κατά τῶν Ἑβραίων ὡς ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ὑπευθύνων διά τήν Σταύρωσιν τοῦ Σωτῆρος προεκάλεσε τὰς ἀντιδράσεις τῶν παριστάμενων Ὁρθοδόξων.

Ἡ ἐκ μέρους τῆς Χριστιανο-Ιουδαϊκῆς Κοινότητος Ἐργασίας εἰς τήν Ἑλβετίαν πρόσκλησις τοῦ Προϊσταμένου τοῦ ἐν Σαμπεζῦ Γενεῦης Ὁρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου σεβ. Μητροπολίτου Τρανουπόλεως κ. Δαμασκηνοῦ, ὅπως ἀναπτύξη τὰς σχέσεις τῶν δύο θρησκειῶν ἀπό χριστιανικῆς πλευρᾶς, ἔδωσε τήν εὐκαιρίαν νά διασαφηνισθοῦν ἀπό ὀρθοδόξου ἐπόψεως τὰ θεολογικά ἐκεῖνα σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Χριστιανισμός ἀφ' ἑνός μὲν προσεγγίζει τόν Ἰουδαϊσμόν, ἀφ' ἑτέρου δέ διαφορίζεται ἀπό αὐτόν. Ἡ ὁμιλία τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Τρανουπόλεως, ὑπό τόν τίτλον : "Αἱ ἀξιώσεις τῶν δύο θρησκειῶν, Χριστιανισμοῦ καί Ἰουδαϊσμοῦ, ὡς πρός τόν ἀπόλυτον χαρακτήρα αὐτῶν καί ἡ ἀνάγκη τοῦ μεταξῦ τῶν διαλόγου", ἔλαβε χώραν τήν 13ην Ἰουνίου 1976 ἐνώπιον ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου εἰς τήν Ζυρίχην. Παρέστησαν, πλὴν τοῦ προέδρου τῆς Χριστιανο-Ιουδαϊκῆς Κοινότητος Ἐργασίας, Δρος E.L.Ehrlich, καί οἱ καθηγηταί κ.κ. H.O. Kühner, J.J. Stamm, Ramon Sugranyes de Franch, Clemens Thoma, ὁ Γραμματεὺς τῆς ἑλβετικῆς Διασκέψεως Ἐπισκόπων Δρ Anton Cadotsch, ὁ Ἐθνικός Σύμβουλος κ. W. Sauser, ὁ Πάστορ Ed. Gerber καί ἄλλοι ἐκλεκτοὶ προσκεκλημένοι .

Τὰ κύρια σημεῖα τῆς ἔχουν ὡς ἀκολούθως :

Εἰς ἓνα πρῶτον μέρος ὁ ὁμιλητὴς ἀνεφέρθη εἰς τὰς διαφοροποιήσεις καί μεταπτώσεις τῆς ἐννοίας τῆς χριστιανικῆς ἀξιώσεως ὅτι ὁ Χριστιανισμός ἀποτελεῖ τήν ἀπόλυτον, ἀπό πλευρᾶς τῆς εἰς αὐτόν ἐνσαρκώσεως τῆς μοναδικῆς ἀληθείας, θρησκείαν. Μίαν τοιαύτην ἀξίωσιν ὁ Χριστιανισμός τήν ἔχει κοινήν πρός τόν Ἰουδαϊσμόν:

ὁ Ἰουδαϊκὸς θεὸς εἶναι ἓνας θεὸς ζηλότυπος, ὁ ὁποῖος δέν ἀνέχεται πλησίον τοῦ ἄλλου θεοῦ. Ἀργότερον, ἡ ἀξίωσις αὐτῆ ἐννοεῖται ὡς ἐκτεινομένη ἐφ' ὅλων τῶν λαῶν τῆς γῆς, ὁ θεὸς τῶν Ἑβραίων εἶναι ὁ θεὸς ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἀντιστοιχῶς, ἡ δυνατότης τῆς σωτηρίας, κατὰ τὸν Χριστιανισμόν, συνάπτεται ἀπολύτως καὶ ἀποκλειστικῶς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ : "καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενί ἡ σωτηρία" (Πράξεις, 4,12). Καὶ τοῦτο διότι ὁ ἀπόλυτος θεὸς ἀπεκαλύφθη κατὰ τέλειον καὶ ἔξαντλητικὸν τρόπον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ : "ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς" (Κολ. 2,9). Ἡ πεποίθησις αὐτῆ ἐπαναλαμβάνεται τόσον εἰς τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Παύλου (Κορ. Α, 3,11 κ.ά.) ὅσον καὶ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου (14,6. 10,8 κ.ά.).

Ἐν τούτοις, εἶναι δυνατόν νά παραθέσῃ κανεῖς ἄλλα χωρία ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἀποκάλυψις τοῦ θεοῦ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ δέν ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι καὶ οἱ εἰδωλολάτραι εἶναι δυνατόν νά συμμετάσχουν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ θεοῦ : ἡ Χαναναία π.χ. τοῦ Ματθ. 15,21, ὁ ρωμαῖος ἑκατόνταρχος τοῦ Ματθ. 7,5, τῶν ὁποίων τὴν πίστιν ὁ Ἰησοῦς ἐθαύμασε, μαρτυροῦν τὴν δυνατὴν ἀνθρώπων διαφόρων θρησκειῶν νά ἀνακαλύψουν τὴν ἀλήθειαν· ὁμοίως ἡ ρῆσις τοῦ Παύλου (Ρωμ.2,14) περὶ τῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα "μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ", διότι ὁ νόμος εἶναι γραπτὸς εἰς τὴν συνείδησίν των ἢ διδασκαλίαν τῶν Ἀπολογητῶν καὶ τῶν Πατέρων (Ἰουστίνος, Κλήμης) διὰ τὸν θεῖον λόγον, ὁ ὁποῖος δύναται νά εἶναι ἐνεργὸς καὶ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς καὶ εἰς τὸν κόσμον κλπ. : ὅλα αὐτὰ ὁδηγοῦν εἰς μίαν ἀντίληψιν κατὰ τὴν ὁποίαν, ναί μὲν ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ ἀνωτάτη μορφή θρησκείας εἰς τὴν ὁποίαν κορυφώνονται ὅλαι αἱ ἄλλαι, τοῦτο ὁμως δέν ἔχει τὸ νόημα ὅτι πᾶσα ἄλλη μορφή θρησκευτικῆς ζωῆς στερεῖται γνησίας θρησκευτικῆς ποιότητος καὶ ἀξίας. Εἰς τὸν Μεσαίωνα βεβαίως, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸ Διάταγμα τοῦ Θεοδοσίου τοῦ 380, ὅπου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τοῦ 313, ὅλοι οἱ ὑπήκοοι τοῦ Ρωμαϊκοῦ

Κράτους ἔδει ὑποχρεωτικῶς νά πρεσβεύουν τήν χριστιανικήν θρησκείαν, ἀλλά καί κατὰ τήν ἱστορικήν ἐξέλιξιν τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἀπό τοῦ Λουθήρου μέχρι τοῦ Μπάρτ, ἐπανελήφθη συχνά ἡ ἀντίληψις τῆς ριζικῆς διαχωρίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῆς πίστεως εἰς Χριστόν ὡς τοῦ μοναδικοῦ τρόπου τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, καί ὅλων τῶν ἄλλων θρησκειῶν (κατὰ τήν ἀκραίαν μάλιστα ἀποψιν τοῦ Μπάρτ τῆς "θρησκείας γενικῶς" ἐν ἀντιθέσει πρὸς τόν Χριστιανισμόν ὡς τήν μοναδικήν Ἀποκάλυψιν). Ἡ ἀπόλυτος ὅμως αὐτή τομή ἐγκατελείφθη πάλιν ἀπό νεωτέρους θεολόγους (Ράνερ κ.ἄ.).

Ἡ ἀξίωσις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὅτι αὐτός ἀποτελεῖ τήν "ἀπόλυτον θρησκείαν" στρέφεται, ὅπως εἶναι φυσικόν, κυρίως ἐναντίον τῆς ἀντιστοίχου ἀξιώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διά τόν Ἑβραῖον, κατ'ἀρχήν, ὅλοι οἱ μὴ μετέχοντες εἰς τήν Ἀποκάλυψιν τοῦ λαοῦ τῆς Βίβλου λαοί χαρακτηρίζονται συλλήβδην ὡς "Göim". Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τήν ἀξίωσιν τῶν Χριστιανῶν ὅτι ὁ Ἰ. Χριστός ἦτο ὁ Μεσσίας, ἡ Ἰουδαϊκὴ ἀντίληψις εἶναι ὅτι τοῦτο διαψεύδεται ἀπὸ τήν μετὰ Χριστόν κατάστασιν τοῦ κόσμου καί τό αἰμοδιψές ἦθος τῶν χριστιανῶν. Ὡς πρὸς τό φαινόμενον τῆς τεραστίας διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ ἐπιφανῆς Ἑβραῖος φιλόσοφος Μάρτιν Μπούμπερ παρατηρεῖ ὅτι τοῦτο εἶναι ἓνα μυστήριον τό ὁποῖον " (ἡμεῖς οἱ Ἑβραῖοι) δέν εἴμεθα εἰς θέσιν νά διαπεράσωμεν. Γνωρίζομεν ὅμως ἐπίσης, ὅτι ἡ Παγκόσμιος ἱστορία δέν ἀπεκαλύφθη ἕως τό βάθος τῆς, ὅτι ὁ κόσμος ἀκόμη μένει ἀλύτρωτος". Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, ὅτι ὁ Θεός ἐγένεν ἄνθρωπος, ἔπαθε καί ἀπέθανε, εἶναι διὰ τόν Ἰουδαϊσμόν ἀπαράδεκτος. Ἀντιστοίχως, ἡ ἑβραϊκὴ ἀντίληψις, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι μένουν ὁ ἐκλεκτός λαός τοῦ Θεοῦ ἀπερρίφθη ἀπὸ τόν Ἀπόστολον Παῦλον, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ ἐπιλογή τοῦ Ἰσραὴλ μετεβιβάσθη εἰς τούς Χριστιανούς.

Ἡ ἀντίληψις τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρεῖται ἀπὸ τήν Καινὴν Διαθήκην: ὁ Ἰησοῦς ἦτο Ἑβραῖος καί ἠσθάνετο μέλος τοῦ Ἐκλεκτοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀνεγνώριζε τήν λειτουργίαν τοῦ λαοῦ του καί μετεῖχεν εἰς αὐτήν. Ἀφ'ἑτέρου ὅμως εἶναι βέβαιον, ὅτι παρέβαινε πολλούς νόμους - ἰδίως σχετικούς πρὸς ἱεροτελεστείαν,

καθαρούς τροφῶν κλπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἦτο, εἰς τό σημεῖον τοῦτο, κατηγορηματικός: "τέλος γάρ νόμου Χριστός" (Ρωμ. 10,4). Ἀφ' ἑτέρου, ἐνῶ Χριστιανοί καί Ἑβραῖοι ἀναγνωρίζουν ἀμφοτέροι τήν Παλαιάν Διαθήκην, οἱ Χριστιανοί θεωροῦν ὅτι αὕτη συνεπληρώθη ὑπό τῆς Καινῆς - καί, ἄρα, πρέπει νά ἐρμηνεύεται ὑπό τό φῶς τῆς τελευταίας. Ἐξ ἄλλου, κατά τήν ἐβραϊκὴν ἀντίληψιν, ἡ ἱστορία εἶναι μία συνεχῆς πορεία ἐκδηλουμένη εἰς τήν ὑπακοήν εἰς τόν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τήν χριστιανικήν, συμφώνως πρὸς τήν ὁποίαν ὁ Θεός ἔταμε τήν ἱστορίαν διὰ τῆς προσφορᾶς, εἰς μίαν ὠρισμένην στιγμήν της, τοῦ Υἱοῦ τοῦ χάριν τῆς Σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀνάλογος εἶναι καί ἡ διαφορά εἰς τήν ἀντίληψιν περί ἁμαρτίας: διὰ τόν Ἑβραῖον πρόκειται περί σειρᾶς παραβάσεων, διὰ τόν Χριστιανόν περί ἐνός βασικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Ἀφ' ἑτέρου, ἡ ἀγάπη πρὸς τόν πλησίον εἶναι κοινόν γνώρισμα ἀμφοτέρων τῶν θρησκειῶν, ἀπορρέον, κατά τούς Ἑβραίους, ἀπό τήν ἰδίαν τήν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς πλάσματος τοῦ Θεοῦ.

Παρά τὰς βασικάς αὐτάς διαφοράς ὑπάρχουν μεταξύ τῶν δύο θρησκειῶν, τοῦ Χριστιανισμοῦ καί τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, σχετικαί ὁμοιότητες οὐσίας: ἡ σύγχρονος ἐβραϊκὴ ἔρευνα ἀπέδειξεν, ὅτι αἱ πνευματικαί καταβολαί τοῦ Ἰησοῦ εὐρίσκονται εἰς τήν σύγχρόνον του ἐβραϊκὴν θρησκευτικὴν ζωὴν καί διδασκαλίαν, ἰδίως τῶν Φαρισαίων. Εἰδικώτερον, ἀπό ὀρθόδοξου πλευρᾶς, πρέπει νά τονισθῇ, ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἀντίληψις, ὅτι ἡ θεολογία δέν εἶναι δυνατόν νά χωρισθῇ ἀπό τήν δοξολογίαν καί, ἐν γένει, τήν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, εὐρίσκει τήν παράλληλον ἐκδήλωσίν της εἰς τήν Ἰουδαϊκὴν πίστιν ἢ ὁποία καθίσταται ζῶσα πραγματικότης εἰς τήν καθημερινὴν ζωὴν, ὠργανωμένην ὡς συνεχῆ εὐχαριστίαν πρὸς τόν Θεόν, καί ἰδίως εἰς τήν διπλὴν ἀγάπην πρὸς τόν Θεόν καί τόν πλησίον, τήν ὁποίαν παραγγέλλει ὁ μωσαϊκὸς νόμος. Εἶναι δέ ἄξιον σημειώσεως καί ὅτι εἰς τὰς κατευθυντηρίους γραμμάς τῆς προσφάτως (22 Ὀκτωβρίου 1976) ὑπό τοῦ Πάπα Παύλου Στ' ἰδρυθείσης ρωμαιοκαθολικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὰς θρησκευτικὰς

σχέσεις πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν, ἐξαίρεται τὸ γεγονός, ὅτι τὸ Μυστήριον τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένον μὲ τὸ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι τοῦτο ἔχει, μεταξὺ ἄλλων, τὸ οἰκουμενικὸν νόημα τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Χριστιανῶν εἰς τὰς πηγὰς τῆς πίστεώς των, δηλ. εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην, διότι ὁ Θεὸς αὐτῆς εἶναι ὁ ἴδιος Θεὸς μὲ ἐκεῖνον τῆς Καινῆς Διαθήκης. Δέν εἶναι ὀρθόν νά γίνεται ἀπόλυτος τομὴ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὄψεων τῆς Ἀποκαλύψεως, μεταξὺ μιᾶς "θρησκείας νόμου" καὶ μιᾶς "θρησκείας ἀγάπης", οὔτε καὶ νά ἐπιρρίπτεται εἰς ὅλους τοὺς Ἑβραίους ὅ,τι ἅπαξ συνέβη. Χριστιανοί, ἐπομένως, καὶ Ἑβραῖοι θεολόγοι θά πρέπει νά ἐνθαρρύνωνται εἰς συνεργασίαν μέχρις ὅτου, κατὰ τὴν προσδοκίαν τῶν προφητῶν καὶ τοῦ Παύλου, ἔλθῃ ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ λαοὶ μὲ μίαν φωνὴν θά λατρεύσουν ἀπὸ κοινοῦ τὸν Θεόν.